

Секци: Финансы, деньги и кредит

НАЗУКОВА Н. М.

Молодший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

М. Київ, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ» У КОНТЕКСТІ ЙОГО ПРЕДМЕТНО-РЕЧОВОГО СКЛАДУ ТА УЧАСТІ У ВИРОБНИЧОМУ ПРОЦЕСІ

Об'єктивним наслідком еволюції базових економічних понять є примноження досліджень, присвячених безпосередньо осучасненню термінологічного апарату, а також відповідній систематизації поглядів класиків економічної науки та її сучасників на теоретичні і прикладні аспекти певної проблематики. Згадані дослідження мають не лише теоретичне, але й важливе прикладне значення, оскільки виступають ефективним опорним інструментарієм у процесі прийняття управлінських рішень, що в підсумку повинно впливати на кроковість та тривалість імплементації відповідних рішень у бік їх зниження. У вказаному контексті, враховуючи необхідність реалізації в Україні моделі економічного зростання, направленої на примноження ефективно діючого виробничого капіталу, актуалізується завдання ревізії, уточнення та систематизації основних понять з теорії капіталу, зокрема поняття «основний капітал». Основне завдання даного дослідження – тезово викласти найбільш визначні особливості хронологічного та сутнісного розвитку поняття основного капіталу у контексті його предметно-речового складу та участі у виробничому процесі.

Вважається, що першу спробу дати наукове визначення капіталу зробив давньогрецький філософ Аристотель (384 – 322 рр. до н. е.), який

під капіталом розумів багатство (грец. χρήματα) і поділяв його на два види. Перший вид включає багатство, яке полягає в постійному нагромадженні певних засобів, які здатні підтримувати життєдіяльність людей і можуть зберігатись протягом певного часу: зерно, вино, олія, хутро і деякі види металу. Другий вид багатства, який розглядає Аристотель у своїх працях «Політика» та «Нікомахова етика», пов'язаний із накопиченням грошей, тобто це «мистецтво наживати статок» [1]. Причина, по якій Аристотель не вживає безпосередньо термін «капітал» полягає в тому, що, як пише К. Поланьї у його дослідженні вкладу Аристотеля у розвиток економічної думки, «важко ідентифікувати економічний процес, коли він включений в неекономічні інститути» [2, с. 125].

Поступове формування наукового підходу до трактування капіталу відбувалось у період раннього феодалізму (V-X ст. н. е.) та розвиненого феодалізму (XI-XV ст. н. е.), коли розвиток товарно-грошових відносин призвів до зростання ролі капіталу в грошовій формі, а також у період меркантилізму (XVI – XVII ст.), представники якої, - В. Стаффорд, А. Монкретсьєн, Т. Ман, Г. Скаруффі та ін. під «капіталом», як основним багатством, розуміли процес нагромадження грошей (у золоті, сріблі та коштовностях). Безпосередньо поняття «капітал» меркантилісти не вживали, проте зазначали, що для примноження багатства гроші повинні знаходитись в процесі виробництва, тобто набути спочатку виробничої форми, а потім – товарної. Представники школи пізнього меркантилізму вважали, що тільки процес виробництва є основою для створення багатства, а безпосереднім джерелом багатства є сфера обігу, де відбувається обмін продукції на гроші. Тобто, меркантилісти рушійною силою капіталу визнали прибуток. «Д – Д' , гроші, що породжують гроші, - money which begets money, - такий опис капіталу в устах перших, хто його тлумачив, - меркантилістів» [3, с. 166]. Отже, відмітною ознакою грошової (монетарної) концепції капіталу меркантилістів слід вважати

абсолютизацію грошової форми багатства, самих грошей і фінансових ресурсів.

На відміну від меркантилістів, представники школи фізіократів (Ф. Кене, В. Гурне, А. Тюрго, П. С. Дюпон де Немур), що виникла у XVIII ст., вважали, що сам по собі обмін не є джерелом багатства, прибутку, цінностей. Вони розглядали капітал в уречевленій формі, а гроші, на їх думку, потрібні лише для придбання речей. Це суперечило панівним поглядам, які полягали в ототожненні капіталу з грошима, адже до того часу термін “капітал” (від лат. *caput*) використовували для позначення тіла позики, на яке нараховувались відсотки (лат. *capitalis pars debiti*) [4, с.31]. Однак в середині XVII ст. представник течії фізіократів А. Тюрго відзначив, що: «Було б досить грубою помилкою змішувати велику масу рухомих багатств з масою грошей, які існують в державі; вони [гроші] складають порівняно незначну величину...»[5, с.98]. А. Тюрго вважав, що «будь-якому товару притаманні властивості грошей: вимірювати та втілювати цінність» [5, с.98]. Таким чином, будь-який товар виступає еквівалентом грошової одиниці, а будь-яка грошова одиниця є товаром. Згідно цієї теорії, поняття капіталу не обмежується лише грошима, воно включає інші матеріальні блага, якими володіє індивід.

Наукове значення досліджень фізіократів полягає в тому, що вони розглядали капітал у такій формі, яку він приймає в процесі виробництва. Фізіократи провели аналіз різних уречевлених складових частин, з яких складається і на які розпадається капітал в процесі праці – процесі виробництва «чистого продукту», тобто доданої вартості. Ф. Кене започаткував традицію розглядати капітал як послідовність «авансів», що, по суті, дало поштовх до наукового аналізу *основного і оборотного капіталу*. Під початковими авансами фізіократи розуміли витрати на обладнання для землеробства, яке обертається протягом десяти років: худоба, будівлі, реманент. Під щорічними авансами вони розуміли щорічні

витрати на сільськогосподарські роботи: оплата сільськогосподарських робіт, витрати на насіння тощо [6, с. 44]. Ф. Кене вперше в історії економічної думки розмежував способи, якими основний і оборотний капітал формують вартість річного продукту, способи обороту вартості цих елементів капіталу у складі вартості продукту, а отже і способи їх повернення і відтворення. Крім того, до заслуг Ф. Кене варто віднести те, що у праці «Економічна таблиця» (1758 р.), він зробив першу спробу моделювання економічного кругообігу і вперше започаткував науковий підхід до класифікації капіталу, а також обґрунтував правило, за яким суспільний продукт на макроекономічному рівні може бути реалізований при дотриманні певних співвідношень між його структурними та вартісними показниками [7, с. 271]. Слабким місцем в теорії капіталу фізіократів, безумовно, є обмеженість самої наукової системи, адже до аналізу капіталу вони підійшли винятково з точки зору землеробства. Капітал, зайнятий в промисловості, фізіократи вважали непродуктивним, безплідним, а отже не аналізували його економічну структуру.

Новим етапом у становленні поняття капіталу та зокрема його уречевленої частини – *основного капіталу*, став період класичної політичної економії, видатні представники якого: А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, Дж. Міль, Н. Сеніор та ін. А. Сміт вперше дав визначення капіталу як запасів, що використовуються в процесі виробництва. Запаси в розпорядженні особи, на думку А. Сміта, можуть бути двоякого роду, але «Та частина, від якої вона очікує отримати дохід, називається її капіталом» [8, с. 404]. Отже, А. Сміт розглядав капітал як накопичені засоби виробництва, що використовується для потреб виробництва і приносить дохід. А. Сміт розвинув поняття основного і оборотного капіталу, однак, на відміну від фізіократів, він вивчав весь продуктивний капітал, а не лише той, що використовується в сільськогосподарській сфері. *Основний капітал*, на думку А. Сміта, приносить прибуток «без переходу від одного

власника до іншого або без подальшого обороту», тоді як оборотний капітал приносить прибуток власникові «постійно йдучи від нього в одній формі і повертаючись в іншій». До основного капіталу Сміт відносив: машини й інші необхідні засоби праці; будівлі і споруди, призначені для торгово-промислових цілей; покращення землі (розчистка, осушення, обгороджування, удобрювання тощо), що роблять її придатною для оброблювання; набуті шляхом навчання і тренування трудові навички і «корисні вміння» членів суспільства. Отже, Сміт виключав основний капітал з числа елементів, які постійно приймають участь в обороті. При цьому до основного капіталу вчений відносив і нематеріальні фактори – вміння людей, ідеї і т. п. Для нього очевидним було те, що інвестиції в основний капітал в кінцевому підсумку є більш вигідними для розвитку економіки, ніж аналогічні вкладення в оборотні засоби: «Кошти, які належним чином вкладені в будь-який основний капітал, завжди повертаються з більшим прибутком і збільшують основний продукт в значно більшій мірі, ніж витрати на підтримання основного капіталу» [8, с. 119-120]. Різниця між основним і оборотним капіталом у А. Сміта визначається не тією роллю, яку різні уречевлені елементи капіталу відіграють в процесі виробництва, а їх фізичними властивостями, що є суттєвим недоліком. Так, ним було помилково розповсюджено категорії основного і оборотного капіталу на виробничий капітал і капітал в обігу. Сміт вбачав різницю між оборотним і основним капіталом в тому, що перший з них обертається, а другий – ні; під оборотом він розумів процес фізичного переміщення капіталу.

На сьогодні основний капітал у розпорядженні суб'єктів господарювання прийнято розглядати як сукупність майнових цінностей, які багаторазово приймають участь у процесі господарської діяльності і переносять частину своєї вартості на вироблений продукт. Відповідно, оборотний капітал обслуговує господарський процес і переносить свою

вартість на готовий продукт повністю. Таким чином, розподіл капіталу на основний і оборотний відбувається з позицій його участі у виробничому процесі та перенесення його вартості на готовий продукт. Водночас, такі форми капіталу, як фінансовий, виробничий і торгівельний також розглядаються сучасною економічною теорією з позицій функціонування капіталу в господарській практиці. У даному зв'язку, варто відмітити, що, не дивлячись на те, що А. Сміт фактично протиставляв не оборотний і основний капітал, а капітал в обігу і виробничий капітал, його дослідження дозволили зробити фундаментальні, вірні для свого часу висновки.

Дослідження основного капіталу неможливе без визначення його як фактору виробництва, який приносить дохід своєму власнику. Зокрема, А. Сміт зазначив, що всі доходи в суспільстві формуються за рахунок факторів виробництва [9]: «Всякий человек, который получает свой доход из источника, принадлежащего лично ему, должен получать его либо от своего труда, либо от своего капитала, либо от своей земли». Д. Рікардо звертав увагу на те, що відмінності у величині прибутку призводять до переливу капіталу з однієї сфери застосування в іншу. Дохід, який приносить капітал своєму власнику, представники класичної економічної школи називали відсотком. Зокрема, згідно теорії походження відсотку, він є винагородою за «жертву», яку приносить власник капіталу, щоб одержати цей відсоток. Жертва полягає в тому, що власник капіталу обмежує споживання частки доходів і перетворює їх на засоби виробництва. Теорія походження доходів від капіталу як результату обмеження споживання зустрічається в працях А. Сміта та Д. Рікардо. А Сміт вживав в цьому контексті поняття «бережливість» та «помірність» [10 с. 840], а Д. Рікардо називав «обмеження споживання» очікуванням, тобто відстрочкою споживання [11, С. 443—445].

Теорію про походження доходів як результату обмеження споживання розвинув Ж.-Б. Сей, який вважав, що відмова від споживання

виступає джерелом походження не лише капіталу, але й інших факторів виробництва [12 с. 53]. Ж.-Б. Сей до факторів виробництва відносив не всі капітальні блага, а лише ті, які мають відношення до процесу виробництва, тобто ті, що є продуктивними. На думку вченого, кожен з факторів надає корисну послугу при створенні цінності, тобто нову вартість створюють всі фактори виробництва. Сей стверджував, що дія виробничих факторів додає корисність продуктам, далі корисність перетворюється в цінність продуктів, а цінність приносить прибуток власникам виробничих факторів [13, с. 116-117]. При цьому Ж.-Б.Сей відводив капіталові провідну серед факторів виробництва роль, адже жоден кінцевий продукт споживання, на його думку, не може бути створений без залучення до його виробництва саме капіталу. Він обґрунтував це тим, що працівник, незалежно від його фізичних чи інтелектуальних здібностей, ніколи не зможе виробляти продукцію без допомоги капіталу. Важливо зазначити, що Ж.-Б. Сей відокремлював власників капіталу від підприємців, при цьому вважав, що прибуток підприємця складається з двох частин: промислового прибутку, тобто процента на капітал і підприємницького доходу, тобто прибутку від використання капіталу [14, с. 56].

Слід відзначити, що сучасні економічні погляди щодо доходів від факторів виробництва відрізняється від класичних поглядів. Група доходів від капіталу в сучасній фінансовій науці, крім відсотка, охоплює й інші види доходів, зокрема, доходи фізичних осіб та підприємств, пов'язані з їх підприємницькою діяльністю, які включають як прибуток, так і доходи суб'єктів господарювання від експлуатації рухомої власності: відсотки, дивіденди, роялті, доходи від страхових полісів та ін. [15]. Розвиток теоретичних концепцій функціонування капіталу як фактору виробництва, що характеризується нормою доходу, дозволив сформувавши важливий висновок: капітал, профінансований за рахунок різних джерел, характеризується різними нормами доходу.

Здатність приносити дохід має не лише фізичний, алей й грошовий капітал. Засновник американської школи маржиналізму Дж. Б. Кларк одним із перших розмежував грошовий капітал і капітальні блага (*основний капітал*). На думку Дж. Кларка, «капітал абсолютно мобільний, хоча капітальні блага – далеко не такі. Можна вилучити мільйон доларів з однієї галузі і вкласти їх в іншу. Але, абсолютно неможливо фізично вилучити із однієї галузі знаряддя, які їй належать, і розмістити їх в іншій галузі» [16, с. 111]. Відрізняються ці два фактори виробництва і характером винагороди: для власників капіталу це процент, для власників капітальних благ – рента. Відповідно, за підприємницьку діяльність і за працю отримують прибуток і заробітну плату.

Подальший розвиток теорії капіталу пов'язаний із розвитком фінансового капіталу і стосується еволюції теорії процента (відсотка)¹ як винагороди за його використання. Видатний представник австрійської школи маржиналізму Е.Бем-Баверк, виходячи з того, що товари, які можуть бути використані негайно, як правило цінніші, ніж ті, які будуть використані у майбутньому, створив оригінальну теорію процента. Е. Бем-Баверк трактував процент як дохід, який представляє собою винагороду капіталу і реалізується в обміні сьгоднішніх благ на майбутні. Порушуючи питання про походження капіталу, вчений визначив, що капітал є одночасним результатом заощадження і виробництва. Він стверджував, що для формування капіталу необхідно «із повсякденного споживання зекономити необхідні продуктивні сили», що «є об'єктом безпосереднього нагромадження» [17, с. 284-285]. Вчений розмежував приватний (дохідний) капітал (сукупність засобів, призначених для придбання благ) і суспільний (виробничий) капітал (сукупність проміжних

---

¹ Хоча слово «процент» є запозиченням з іноземної мови, цей термін широко вживається вітчизняними економістами для позначення пасивних видів доходу. Тому надалі у тексті дослідження вживатимуться поняття «відсоток» у значенні «частка» і «процент» у значенні «дохід», з метою їх розмежування. Це не суперечить нормам українського законодавства, зокрема Податкового кодексу України та ін., а також нормативно-правових актів Національного банку України.

продуктів, призначених для виробничого використання). При цьому суспільний капітал Е. Бем-Баверк визначав як похідний від приватного капіталу і включав до його складу виробничі споруди, знаряддя та інструменти виробництва, транспортні засоби, сировину, обігові грошові кошти.

Неокласик сучасної економічної теорії А. Маршалл головною характеристикою капіталу вважав його здатність створювати дохід, а в категорії «капітал» виокремлював дві складові: «здатність виробляти і здатність нагромаджувати» [18, С.123]. Водночас, як зазначає М. Блауг, «...з погляду загальноприйнятого визначення капіталу могло б здатися, що Маршалл, як і більшість економістів його покоління, перебільшував значення особистих заощаджень; його теорія заощаджень повністю нехтує заощадженнями від підприємництва, які в той час, мабуть, становили майже половину всіх нових фондів» [6, С. 363]. Стосовно природи доходів Маршалл дотримувався думки, що прибуток складається із підприємницького доходу (як плати за підприємницьку діяльність) і процента. Процент на капітал, за визначенням вченого, є «винагородою за втрати, з якими пов'язане очікування майбутнього задоволення від матеріальних ресурсів» [18, с. 311]. Таким чином, А. Маршалл зробив важливі висновки щодо особливостей розміщення капіталу на ринку з метою отримання винагороди. По-перше, ціною, яка сплачується на ринку за використання капіталу у вигляді позики є процент. По-друге, якщо ставка процента підвищиться, то відбудеться відтік капіталу з тих галузей, де гранична корисність капіталу найнижча. По-третє, підвищення процентної ставки призводить до збільшення обсягу нагромадження (хоча на цей процес впливають також інші фактори).

Аналіз різних підходів до визначення сутності капіталу, запропонованих вченими різних наукових шкіл та епох, які дають уявлення про розвиток теорії капіталу, показав, що протягом тривалого

періоду в економічній теорії було обґрунтовано два основні підходи до визначення категорії «капітал». Відповідно до першого підходу – матеріалістичного розуміння капіталу, його матеріально-речовий зміст ототожнюється з нагромадженою працею, створеними людиною ресурсами, які використовуються для подальшого виробництва товарів і послуг, тобто капітал розглядають одночасно як засоби виробництва та як засоби отримання прибутку. Другий підхід (монетаристський) робить наголос на тому, що капітал – це грошова вартість, яка у процесі виробництва самозростає, тобто приносить прибуток. Центральним пунктом монетарної теорії капіталу є позичковий капітал, який приносить дохід його власнику у вигляді процента, або підприємцю-позичальнику – у вигляді підприємницького доходу. Таким чином, основний методологічний підхід монетарної теорії капіталу – ототожнення останнього з грошима. Серед прихильників такого підходу Р. Дорнбуш, Дж. Робінсон, Р. Шмалензі та ін. Необхідно наголосити, що дослідження фізичної форми капіталу у відриві від фінансової форми практично неможливе, оскільки гроші як капітал уособлюють собою ресурси для формування реального капіталу.

Вивчення капіталу з точки зору двох основних форм його функціонування є позаісторичним і водночас одностороннім, оскільки такий підхід передбачає, що капітал існував у всіх соціально-економічних формаціях. Діалектичний підхід до аналізу сутності категорії «капітал» став можливим завдяки дослідженню К. Маркса, який прийшов до висновку про існування соціально-економічної форми капіталу. Вчений звернув особливу увагу на наявність протиріч між власниками засобів виробництва та безпосередніми виробниками – робітниками, які змушені продавати свою робочу силу власникам капіталу в обмін на заробітну плату. Зокрема, в першому томі «Капіталу» К. Маркс зазначає: «Капитал — это мёртвый труд, который, как вампир, оживает лишь тогда, когда

всасывает живой труд и живёт тем полнее, чем больше живого труда он поглощает. Время, в продолжение которого рабочий работает, есть то время, в продолжение которого капиталист потребляет купленную им рабочую силу» [3,с.244]. Таким чином, К. Маркс вперше довів, що капітал – це специфічні суспільно-виробничі відносини між найманими працівниками і капіталістами.

Розвиток економічного середовища та урізноманітнення економічних процесів призвели до еволюції і розширення поняття капіталу, а вживана у теорії і на практиці категорія «капітал» визнана однією з найскладніших на сьогодні. Тому сучасними науковцями значно розширено кількість підходів до класифікації капіталу: предметно-функціональний підхід, соціально-економічний; грошовий; часовий; крім того капітал розглядають як певні вкладення і розміщення, що приносять дохід [19, с. 290-293].

З переходом розвинутих країн до етапу постіндустріального суспільства, на перше місце стали висуватись, на ряду із вивченням різних аспектів існування засобів виробництва, дослідження людського, соціального, інтелектуального видів капіталу. Тобто було сформоване так зване «широке розуміння» капіталу, значний внесок в яке було здійснено Г. Беккером, П. Бурд'є, В. Гейцем, А. Гриценком, Дж. Коулманом, В. Радаєвим та ін. П. Бурд'є розглядає три основні форми існування капіталу: економічний, культурний і соціальний капітал [20], В. М. Геєць виокремлює, крім основних форм капіталу – фізичного та фінансового, інтелектуальний, людський і глобальний капітал [21, с. 38]. В. Радаєв визначає капітал як господарський ресурс, здатний до накопичення, відтворення і зростання за рахунок конвертації своїх різноманітних форм: економічної, фізичної, культурної, людської, соціальної, адміністративної, політичної та символічної [22]. Фахівці Світового банку виділяють фізичний капітал, людські ресурси і природний капітал [23]. Таким чином,

якщо у вузькому розумінні, капітал – це вартість, що авансується, з метою отримання доходу [19], [24, с.461], то в широкому розумінні – капітал «є складним, багаторівневим та багатоаспектним феноменом, який визначає самоорганізацію господарського життя, спрямовану на самозростання вартості»[19, с.296], це «сукупність фізичного, людського, соціального і природного капіталів та нематеріальних активів, котрі залучені або потенційно можуть бути залучені у процес виробництва з метою створення доданої вартості» [25, с. 89].

Література

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. — К.: Основи, 2000. — 239 с.; Арістотель. Нікомахова етика / Αριστοτελους. Ηθικα Νικομαχεια / В.Ставнюк (переклад з давньогрецької, коментарі) . - К.: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
2. Полянський К. Избранные работы / К. Полянський / Издат. дом «Территория будущего». – М.- 2010. – 199 с.
3. Маркс. К. Капитал. Критика политической экономии : пер. с нем. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала / К. Маркс ; [авт. предисл. Ф. Энгельс]. - М. : Политиздат, 1973. - 907 с.
4. Böhm-Bawerk Eugen V. The Positive Theory of Capital // Translated and with a Preface and Analysis by William Smart, London: Macmillan and Co. 1891. – 313 p.
5. Тюрго А. Избранные экономические произведения, М., 1961. – 234 с.
6. Блауг, Марк. Економічна теорія в ретроспективі / марк Блауг; пер. з англ. Іван Дзюб. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 670 с.
7. Кенэ Ф. Избранные экономические сочинения /Ф. Кенэ/ Перевод А. В Горбунова; Ф. Р Каплан; Л. А Фейгиной Воспроизведено по изданию: Избранные экономические сочинения: М.: Соцэкгиз 1960. – М. : Дерект Паблишинг. - 2008. – 538 с.
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит. – М.: Наука, 1993. – 572 с.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов Т.2. М.: ОГИЗ СОЦЭКГИЗ, 1935. – 475 с.
10. Шумпетер Й. История экономического анализа: в 3-х т. / Пер. с англ. под ред. В.С.Автономова. СПб.: Экономическая школа, 2004. т.3. – с. 821-904

11. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. /Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков. В 5 т. / Сопред. редкол. Г. Г. Фетисов, А. Г. Худокормов, Т. I От зари цивилизации до капитализма / Отв. ред. Г. Г. Фетисов. — М.: Мысль, 2004.

12. Say J.-B. A Treatise on Political Economy; or the Production, Distribution, and Consumption of Wealth // Translated from the Fourth Edition of the French by C. R. Prinsep, M. A., New American Edition, Philadelphia: Claxton, Remsen & Haffelfinger, 1880. – 269 p.

13. Сэй Ж. Б. Катехизис политической экономии/ Пер с фр./ Ж. Б. Сэй. СПб., 1833.

14. Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Сей Ж.-. Трактат по политической экономии.

15. Structures of the taxation systems in the European Union. Data 1995-2002 / Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 359 p. ISBN 92-894-7733-4 // http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-h/gdz/04/structures_2004_final.pdf

16. Распределение богатства [Текст] : монография / Д. Б.Кларк; Пер. Д. Страшунского, А. Бесчинского; Предисл. В. Серебрякова. - М. ; Л. : Государственное социально-экономическое издательство ; Л. : Наука. Ленинградское отделение ; Л. : ОГИЗ, 1934. - 299 с.

17. Бем-Баверк Е. Капитал и прибыль. История и критика теорий процента на капитал/ Е. Бем-Баверк. Пер. со 2-го нем. изд. СПб., 1909.

18. Маршалл А. Принципы экономической науки [Текст] / А. Маршалл. – М.: Прогресс, 1993. (Экономическая мысль Запада). Т. 1. – 1993. – 416 с.

19. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред.. В. Д. Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання – Прес, 2008. – 719 с.

20. Бурдьё П. Формы капитала / П. Бурдьё // Экономическая социология. – 2002 – Т. 3. - №5. – С. 60 - 74

21. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. – Ч. 2 / за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 273 с.

22. Радаев В. В.. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация // Общественные науки и современность. – 2003. - №2. – С. 5-17

23. Краткий словарь терминов / Всемирный банк. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/depweb/beyond/mirross/glossary.html>

24. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 512 с.

25. Горячук В. Ф. Капіталізація та конкурентоспроможність економіки: регіональний та національний вимір: монографія / Горячук В. Ф. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 277 с.